

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
Rozdział 1: HISZPANIA – PACYFIK: OTWARCIE NOWEJ PERSPEKTYWY	13
1.1. Fasada Pacyficzna	13
1.2. Moluki – w poszukiwaniu bogactw i korzeni	23
Rozdział 2: MIĘDZY NOWYM ŚWIATEM A DALEKIM WSCHODEM	49
2.1. Z Nowego Świata na zachód	49
2.2. Filipiny – uchwycenie punktu oparcia na przeciwległym krańcu oceanu	64
Rozdział 3: POŁUDNIOWY PACYFIK	87
3.1. W poszukiwaniu Wysp Zachodnich	87
3.2. Nieznany Kontynent Południowy – „czwarta część świata”	112
ZAKOŃCZENIE	129
BIBLIOGRAFIA	137
SUMMARY	140

WSTĘP

Pacyfik, największy z oceanów naszego globu, w ostatnich dziesięcioleciach coraz częściej uznawany jest za obszar, ku któremu przesuwają się centrum współczesnego świata. Podobnie, jak w czasach antycznych Morze Śródziemne było centrum grecko-rzymskiego uniwersum, a w epoce nowożytnej Atlantyk stawał się kluczowym obszarem dla rodzącej się nowoczesności, dziś analogiczną pozycję przyznaje się Oceanowi Spokojnemu, przynajmniej w tym sensie, że wokół niego w większości są położone kraje zajmujące dominującą pozycję w światowej gospodarce i rozwoju technologicznym bądź też mogące w niedalekiej przyszłości odgrywać istotniejszą niż obecnie rolę. Na kartach niniejszego studium zamierzam przybliżyć same początki włączania obszaru Pacyfiku w ramy znanego Europejczykom uniwersum, co dokonało się w istocie już w XVI stuleciu za sprawą zamorskiej ekspansji Hiszpanii, której trwalsze rezultaty w powszechnym odczuciu i świadomości, a nie bez racji, wiąże się z Ameryką. Przynoszący nieoczekiwane owoce błąd Kolumba pozwolił rozszerzyć horyzont geograficzny o czwartą część świata, choć, gdy zdano sobie sprawę, że Odkrywca nie osiągnął pierwotnie stawianego sobie celu, nie przestano zabiegać o odnalezienie drogi do korzeni i bogactw Wschodu (wszak liczne wyprawy z lat 1499-1506, więc jeszcze za życia Kolumba, eksplorując wybrzeża Nowego Świata, w istocie zbierały

informacje przydatne w dalszej żegludze¹). Kilka lat po śmierci Odkrywcy Vasco Núñez de Balboa wraz z towarzyszącymi, przebywając Przesmyk Panamski, pierwszy dociera na brzeg Morza Południowego, którego pierwszego trawersu dekadę później dokonają jednostki flotyli Magellana. W ten sposób to Hiszpanie u progu XVI wieku przyczynią się nie tylko do „wynalezienia Ameryki” (jak to niegdyś określił E. O’Gorman), lecz także „wynalezienia Pacyfiku” – jak podaje C. Jacqueland – odsłaniając reszcie ludzkości ogrom największego z oceanów². Dewiza herbowa *Plus ultra*, jaką przyjął w 1516 roku hiszpański monarcha Karol I, która miała odnosić się nie tylko do samej osoby króla, ale i dynamizmu całego imperium, zyskuje wszak dodatkowe znaczenie, jeśli ją odnieść do Pacyfiku – ekspansja monarchii zapoczątkowana wyprawami Kolumba i jego kontynuatorów przekracza kolejną granicę i zdaje się nie mieć końca.

Poszczególne części niniejszej pozycji są poświęcone ukazaniu tego procesu „wynajdywania” przez pryzmat spotkań z „innymi”, tj. odmiennymi kulturowo społecznościami i wynikających stąd kwestii komunikacji, której z dzisiejszego punktu widzenia nie możemy określić inaczej jak tylko przymiotnikiem „międzykulturowa”, mając przy tym jednocześnie świadomość całej złożoności problematyki komunikowania międzykulturowego³. O ile dziś dość często podejmuje się problematykę kontaktów międzykulturowych w kontekście zjawiska globalizacji i jego konsekwencji dla tożsamości jednostek⁴, o tyle na kartach niniejszej pozycji chciałbym uchwycić zjawiska ze sfery *in statu nascendi*, a więc zwrócić uwagę na tę epokę, gdy kontakty międzykulturowe (i to w skali międzykontynentalnej) były

---

¹ C. Prieto, *El Océano Pacífico. Navegantes españoles del siglo XVI*, Alianza editorial, Madrid 2019, s. 35.

² C. Jacqueland, *Juan Gil Frente al Pacífico*, prolog do: J. Gil, *Mitos y utopías del descubrimiento*, t. 2. *El Pacífico*, Athenaica Ediciones, Sevilla 2020, s. 14.

³ Por. M. Zuber, *Komunikowanie międzykulturowe*, [w:] *Polifonia, dialog i zderzenie kultur. Antologia tekstów z komunikacji międzykulturowej*, red. U. Kusio, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 21-46; tamże także: J. Mikułowski-Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa jako dziedzina nauki. Z historii komunikacji międzykulturowej*, s. 47-73.

⁴ Por. H. Mamzer, *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003; Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, PWN, Warszawa 2005.

czymś relatywnie nowym, dla czego trudno było odnaleźć precedensy z przeszłości, do których odwołanie się byłoby w pełni zasadne⁵. Głównym problemem ma być przedstawienie tego – na podstawie przede wszystkim tekstów źródłowych – jak przebiegały i jakie formy przybierały pierwsze kontakty o charakterze międzykulturowym na obszarze Pacyfiku, gdzie jedną stroną pozostawali Hiszpanie, a drugą ci mieszkańcy obszarów aż trzech kontynentów położonych wokół tego oceanu, do których docierała hiszpańska ekspansja zamorska. Akcent pada zatem na kształt relacji wzajemnych a nie na zdawanie sprawy z osobliwości, jakie zauważano (nawiasem mówiąc, takich opisów o charakterze etnograficznym znajduje się całkiem sporo w przywoływanych i analizowanych tu tekstach źródłowych). Zawarte w niniejszej pozycji analizy i rozważania, w opinii piszącego te słowa, są też pewną kontynuacją wcześniej podejmowanej przezeń problematyki⁶, choć tym razem świadomie ograniczoną do wybranych wątków i obszaru pozostającego wewnątrz sygnalizowanych powyżej ram przestrzenno-czasowych.

Jednocześnie należy wyjaśnić, że horyzont czasowy przedstawianych faktów i wydarzeń został z całą świadomością ograniczony do pierwszego stulecia od odkrycia Balboi, jako że w tym czasie Hiszpanie, jeśli nawet nie byli jedynymi Europejczykami w strefie Pacyfiku, to jednak ich pozycja była wyraźnie dominująca i to właśnie do tego okresu odnoszone jest – stosowane zarówno przez współczesnych jak i dawniejszych autorów – określenie Pacyfiku jako „hiszpańskiego jeziora”⁷. Podstawowym materiałem badawczym prowadzonych

---

⁵ Być może za jedyną uzasadnioną analogię może uchodzić przywołanie podbojów arabskich z wczesnego średniowiecza, której terenem były obszary położone na trzech kontynentach.

⁶ Por. A. Tarczyński, *Wartości i postawy w obliczu zderzenia systemów kulturowych. Hiszpańscy zdobywcy XVI wieku wobec Nowego Świata*, Wydawnictwo Uczelniane Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2001; Tenże, *Ruchliwość społeczna i geograficzna hiszpańskich konkwistadorów XVI wieku*, Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2004; Tenże, *Obcy. Perspektywa doświadczenia grupowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014.

⁷ C. Prieto, *El Océano...*, s. 18; C. Martínez Shaw, *Estudio preliminar*, [w:] G. de Escalante Alvarado, *Viaje a las Islas del Poniente*, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, Santander 1999, s. 15; F. Kirkpatrick, *Zdobycy Ameryki*, tłum. J. Furuholm, Trzaska, Evert i Michalski S.A., Warszawa b.d.w., s. 136.

analiz są teksty z epoki pochodzące od bezpośrednich uczestników opisywanych wydarzeń bądź od im współczesnych autorów relacji.

Jakkolwiek przywołane na kartach tego studium fakty i ich interpretacje dotyczą odległych w czasie i przestrzeni obszarów humanistycznej rzeczywistości, to jednak chciałbym wyrazić w tym miejscu nadzieję, że ujęte w analityczne kategorie, staną się pomocne w zrozumieniu zagadnień kontaktów i komunikacji międzykulturowej w ujęciu ogólniejszym i pozwolą dostrzec ogólniejsze prawidłowości.

A.T.